

вопросы, связанные с влиянием налогов, ставок вознаграждения, экологических ограничений и инноваций на инвестиции; к третьему фактору - вопрос, связанный с уровнем потребности в инвестициях.

По результатам анализа необходимо подчеркнуть, что текущие мировые экономические тренды могут оказать влияние на инвестиционные потоки в Казахстане. Наиболее значимым оказалось влияние мировых цен на энергоносители, что указывает на уязвимость экономики Казахстана к внешним шокам и требует дополнительного анализа возможных стратегий снижения внешних рисков и диверсификации экономики.

Влияние таких факторов, как налоги, процентные ставки, экологические ограничения и инновации, обозначает важность создания стабильной и предсказуемой внутренней политики для поддержания инвестиционной активности в стране. Это указывает на необходимость совершенствования государственного регулирования экономики, налоговой и монетарной политики для стимулирования внутренних инвестиций, улучшения инвестиционного климата и увеличения инвестиций в научные разработки.

Дальнейшие исследования могут быть сосредоточены на рассмотрении других переменных, которые могут оказывать влияние на инвестиции, но не были включены в данный анализ, такие как доступность финансирования, социальные факторы, уровень образования и другие. Кроме того, перспективным направлением дальнейших исследований могло бы стать сравнение результатов факторного анализа показателей других стран.

Список использованной литературы

1. World Bank (2025). Indicators. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
2. He, Yizhou, Yoo Tae Hwan. (2024). Financial development impact on domestic investment: does income level matter? *Cogent business & management*, 11, 121-135. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/23322039.2024.2321811>
3. Farooq, U., Tabash, M. I., Hamouri, B., Daniel, L. N., & Safi, S. K. (2023). Nexus between Macroeconomic Factors and Corporate Investment: Empirical Evidence from GCC Markets. *International Journal of Financial Studies*, 11(1), 35. <https://doi.org/10.3390/ijfs11010035>
4. Zhang, Yu, Li Yihang, Zhang Kun. (2024). The impact of host country institutional quality on OFDI: Evidence from China. *Journal of international trade & economic development*, 14, 51-64. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/09638199.2024.2320156>
5. Sağdıç, E.N., Karış, G. and Yıldız, F. (2021). The Impact of Investment Incentives on Regional Economic Growth in Turkey: An Empirical Analysis. *Sayıştay Dergisi*, 32 (121), 39-64. Retrieved from: <https://doi.org/10.52836/sayistay.966483>
6. Geda, A., Yimer, A. (2024). What Drives Foreign Direct Investment into Africa? Insights from a New Analytical Classification of Countries as Fragile, Factor-Driven, or Investment-Driven. *J Knowl Econ* 15, 14199–14234. <https://doi.org/10.1007/s13132-023-01639-5>
7. Isatayeva G.B., Seitbekova S.T., Seitova V.N. (2024). Impact of foreign direct investment on the economic growth of Kazakhstan. *Central Asian Economic Review*, 4, 133-145. (In Russ.) <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2024-4-133-145>
8. Tumatay G., Gu J., Zhantore U. (2024). The impact of China's direct investment on energy industry development in Kazakhstan. *Central Asian Economic Review*, 2, 77-89. <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2024-2-77-89>
9. Imashev Э., & Utebaliyeva Б. (2024). Territorial differentiation of investment attractiveness of the industry in Aktobe region. *ECONOMIC Series of the Bulletin of the L N Gumilyov ENU*, (3), 57–79. <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2024-3-57-79>
10. Shin Ye.P., Mussabayev T.T., Zholamanova M.T. (2024). The impact of investments on the competitiveness of the manufacturing industry (using the example of the Karaganda Region). *Central Asian Economic Review*. 1, 154-164. (In Russ.) <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2024-1-154-164>

ОӘЖ 372.891

ГЕОГРАФИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ – ҚОҒАМ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Кенжина К.Д., академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан
Жангожина Г.М., академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан
Қуандық С.М., «Байтуған ЖББМ» КММ, Нұра ауданы, Қазақстан

Қай халықты танығың келсе де, оның өміршендігі мен ұлттық, танымдық, саналы ғұмырын дәріптейтін, тарихи мәліметтер беретін еңбектерді зерттеу міндетті. Осы орайда аталған еңбек авторлары өз заманында халықтың, елдің, қоғамның өмірі мен тағдыры туралы, дамуы мен дағдарысын көрсететін құнды деректер береді. Ол еңбектердің иегерлері қоғамның заманауи қажеттіліктеріне орай адамзат санасы мен сауаттылығын қалыптастыруда үлкен рөл ойнайды. Қазақстан қоғамы дамуында үлкен үлес қосқан ғылыми еңбектер авторлары тізімінің басында зор тұлға – Е.А.Бөкетовты атауға болады.

Ірі ғылыми тұлға, тарихи қайраткер Евней Арыстанұлы өзінің кәсіби мамандығымен бірге география ғылымы мен білімі саласына қосқан үлесі өте зор. Бұл байланысты кезінде, ғалымның ұстазы, нұсқаушысы Қ.И.Сәтбаевтың салған сара жолы орнатқан. Ел экономикасында кен-химиясы, кен-металлургиясы кешендері маңызды рөл ойнайды. Бұл салалар отандық экономикалық, әлеуметтік географияның дамуындағы жетекші фактор болса, ғалымдардың еңбек жолы, ғылыми зерттеу нысандары физикалық географияның, еліміздің табиғи-ресурстық потенциалы негізін қалауда ықпал етті. Сәйкесінше, жоғарыда аталған еңбектер отандық кешенді географияның қалыптасуында

маңызды орын алады. Бүгінгі қоғамның қарқынды динамикалық үдерісінде «келешек ұрпақтың осы дәстүрлі де, заманауи ғылым саласына деген қызығушылығы мен білімі деңгейі қандай?» деген заңды сұрақ туындайды.

Кеңестік дәуірде қалыптасқан географиялық білім – қазақстандық қоғамның сауаттылық деңгейін анықтап берді. ХХІ ғасыр өзінің заманауи даму үлгісімен қатар, жалпы білім саласына, елдегі географиялық сауаттылық деңгейінің өзгеруіне де әсер етті.

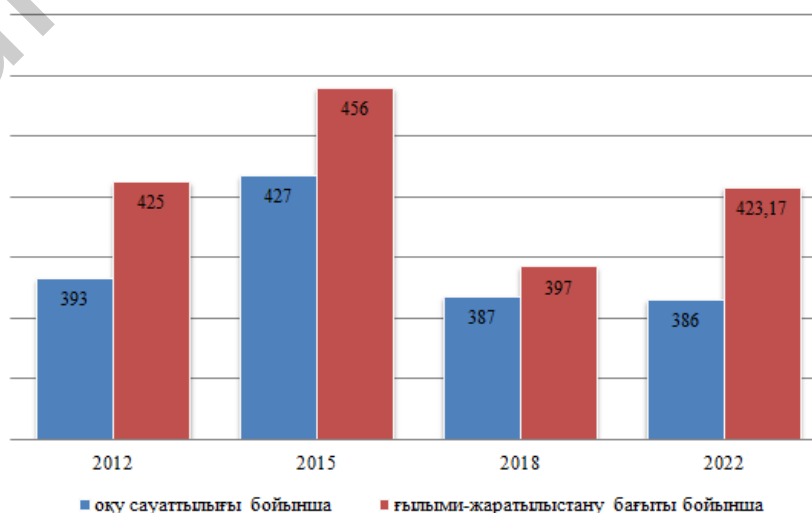
Қазіргі таңда Қазақстан халқының географиялық сауаттылық деңгейін анықтау мәселесі қоғамда ерекше маңызға ие болып отыр. Бүгінгі таңдағы жаһандану, ғаламдық климаттың өзгеруі, урбандалу және т.б. мәселелер географиялық білімнің маңыздылығын арттыруда. Қазақстан – кеңбайтақ аумақты қамтитын ел ретінде аймақтық даму, экологиялық қауіпсіздік, көші-қон және ауыл шаруашылығы сияқты салаларда географиялық сауаттылықты қажет етеді. Сондықтан қоғам мүшелерінің географиялық сауаттылық деңгейін анықтау – елдің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін стратегиялық міндет. Қазақстан Республикасында білім беру жүйесі үздіксіз жаңару үстінде, ұлттық білім беру стандарттары халықаралық талаптарға сай келгенімен, географиялық сауаттылық деңгейі туралы кешенді зерттеулер аз. Әсіресе қоғамның әртүрлі топ өкілдеріндегі – оқушылар, студенттер, ересек адамдар арасындағы географиялық білім мен кеңістіктік деңгейін түсіну өзекті мәселе [1]. Әлемде болып жатқан табиғи, әлеуметтік-экономикалық және табиғи үдерістерді дұрыс түсініп, оны бағалай білу – әсіресе келешек буын үшін маңызды.

Географиялық сауаттылық – бұл адамның жер бетіндегі табиғи, әлеуметтік және экономикалық үдерістерді түсінуі, олардың өзара байланысын бағалай алуы және географиялық ақпаратты (карта, сызба, диаграмма) дұрыс пайдалана білу қабілеті. Географиялық сауаттылық – кешенді географиялық ұғымдарды, яғни әлем белдеулерін, түрлерін, табиғи-ресурстық әлеуетті, экономикалық-географиялық, демографиялық жағдайларды, олардың өзіндік байланысы мен қоғамдық ішінара жітелуі мен қажеттіліктерін, пайда болу немесе жойылып кету себеп-салдарын, жаһандық мәселелердің кеңістіктік таралуы мен шешу жолдарын түсініп, оларды сыни тұрғыдан бағалауға мүмкіндік береді. Осы білім негізінде адамзат қоғам мен табиғат арасындағы тепе-теңдіктің сақталуын, қоршаған табиғи ортаның қоғамдық маңызын айқындай алады.

Географиялық білім мен сауаттылық – еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін аса маңызды аспектілердің бірі. Әр азаматтың өзі туып өскен, қоршаған ортасын тануға және табиғи ортаны қорғап, табиғи байлықтарды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Қазақстандағы географиялық сауаттылық деңгейін зерттеу мәселесі негізінен білім беру жүйесіне, білім алушылар мен студенттердің білімін талдауға, қоғамның экологиялық және әлеуметтік мәселелерге қатынасына бағытталған.

Қазіргі ақпараттық технологиялар дамыған заманауи үдерісте геоақпараттық жүйелер (ГАЗ) географиялық сауаттылықты арттыратын қосымша мүмкіндіктің бірі болып табылады. Осы орайда заманауи қарқынды жүйені дамытуға үлес қосқан атақты ғалым Роджер Томлинсонды да атап өту орынды. Оны «ГАЗ әкесі» деп те атайды. Автор құрған жүйе географиялық деректерді талдау мен визуализациялау арқылы білім беру жүйесіне жаңашылдықтар әкелді.

Географиялық сауаттылық деңгейін зерттеу халықаралық шеңберде жүйеленген. Олардың бірегейі ретінде PISA (Programme for International Student Assessment) халықаралық бағалауын атауға болады. Аталған зерттеу жүйесі әр үш жыл сайын жүргізіледі және еліміз бойынша көрсеткіштер, PISA нәтижелерін басқа елдермен салыстырғанда, әлдеқайда төмен. 2012 және 2015 жылдармен салыстырғанда, 2018, 2022 жылдардағы нәтижелілік төмен түсіп кеткені анық. Әрине, бұл нәтижеге әртүрлі адами факторлармен қатар, ғаламдық деңгейдегі жағдайлар да әсер етті. Оның бір көрінісі ретінде бүкіл әлемдік COVID-19 вирусының өршу себебін атауға болады. Жалпы осы аталған кезеңдердегі нәтижелер төмендегідей: 2012 жылы оқу сауаттылығы – 393 балл (59-орын), ғылыми-жаратылыстану бағыты бойынша – 425 балл (48-орын), 2015 жылы оқу сауаттылығы 427 балл (54 -орын), ғылыми-жаратылыстану бағыты бойынша – 456 балл (43-орын), 2018 жылы оқу сауаттылығы 387 балл (69-орын), ғылыми-жаратылыстану бағыты бойынша – 397 балл (69-орын), 2022 жылы өткізілген соңғы зерттеу нәтижесі бойынша оқу сауаттылығы – 386 балл (61-орын), ғылыми жаратылыстану – 423 баллды құрады (49-орын). Аталған көрсеткіштер төмендегі 1-суретте берілген [2].

1-сурет. Халықаралық сауаттылықты бағалау PISA зерттеулеріндегі Қазақстан білім алушыларының нәтижелері

Зерттеу нәтижелерін зерделесек Қытай, Сингапур, Макао, Тайвань және Жапонияның көрсеткіштері жоғары. Еліміз нақты критерийлер бойынша математика (55-орын), жаратылыстану мен оқу сауаттылықтары бойынша 70-орынға тұрақтады. 2012 және 2015 жылдары өткізілген бағалау тест нәтижелері бойынша Қазақстан алдыңғы 50 елдің қатарында болған еді. Geography Awareness Week (National Geographic Society) – географиялық апталық іс-шарасы барысында National Geographic Society географиялық сауаттылықты арттыруға бағытталған сауалнамалар мен зерттеулер жүргізетін халықаралық ұйым. Негізгі мақсаты – географиялық білімді насихаттау (адамдардың географиялық түсінігін қалыптастыруға арналған), қазіргі кезде болып жатқан экологиялық мәселелермен жалпы адамзатты таныстыру, жергілікті жердегі мәдениеттер мен географиялық ерекшеліктерді зерттеу болып табылады. Бұл апталық міндеттері шеңберінде қарапайым сұрақ-жауап алынып, викториналық ойындар өткізіліп, дәріс және саяхаттау арқылы қолданушының географиялық ой-өрісін кеңейту қарастырылған.

Әрине, елімізде географиялық сауаттылықты арттыру мақсатында бірнеше бағытта іс-шаралар атқарылуда. Олардың ішіндегі ең маңыздылары ретінде: еліміздегі білім беру жүйесін қайта қарап жаңғырту, яғни география мен экологиялық білім беруде бірлесе жұмыс атқару арқылы студенттер мен білім алушыларды практикалық дағдыларға үйрету. Сондай-ақ, бұқаралық ақпарат құралдарын аталған салаға бейімдеу, географиялық сауаттылықты арттыру бойынша ақпараттық түсіндіру жұмыстарын, әсіресе ауылдық жерлерде жүргізу [3]. Сонымен қатар, жоғары оқу орындарында экологиялық-географиялық бағдарламаларды әзірлеу: университеттер мен колледждерде экологиялық-географиялық сауаттылықты дамытуға бағытталған мамандандырылған курстар мен бағдарламаларды енгізу.

Қазақстандық қоғамның географиялық сауаттылық деңгейін зерделеу арқылы, отандастарымыздың қоршаған орта, жаһандық экологиялық мәселелер және жалпы әлем туралы пікірлерін қалыптастыруға болады. Географиялық білім қоғамның тұрақты дамуы мен саналы болашағын қамтамасыз етудің маңызды факторы.

Алдыңғы зерттеулер нәтижелері қазақстандық қоғамның географиялық сауаттылық деңгейін орта деп бағалауға жеткілікті. Отандастарымыз елдегі табиғат ресурстар мен экологиялық мәселелерді түсініп ұғынады, алайда соларды тиімді пайдалану мен климаттың жылынуы және геосаясат тақырыптарында білімдері шектеулі.

Жоғарыда аталған мәселелердің негізгі шешу жолдары ретінде: жалпы білім беретін мектептердегі география пәнінің сағатын көбейту мен қолданбалы оқыту әдістерін енгізу, яғни пәнді тек теориялық тұрғыдан ғана емес, практикалық тапсырмалар, зертханалық жұмыстар, экспедициялар арқылы оқытуды жүзеге асыру [4]. Заманауи технологияларды пайдалану – цифрлық карталар мен ГАЖ сияқты технологияларды кеңінен пайдалану білім беру деңгейін жақсартуда өзіндік үлеске ие. Қоғамдық сауаттылықты арттыруда ақпараттық науқандар мен оқыту тренингтерін ұйымдастыру маңызды. Ақпараттық қарқынды даму кезеңінде географиялық контенттерді арттыру, оларды толығымен цифрландыру әлі де өзектілігін жоймауы тиіс. [5]. Аталған зерттеулер мен ұсыныстар қоғамдық географиялық сауаттылық деңгейін көтеруге, болашақ ұрпақтың жаһандық өзгерістерге бейімделуіне көмектеседі.

Жоғарыда аталған зерттеу, бағалау жұмыстарының қорытындысы арқылы әлем елдеріндегі географиялық білім деңгейінің әртүрлі екендігін көреміз. Сауаттылық деңгейін шартты түрде үш топқа жіктеп қарастыруға болады: жоғары (Финляндия, Германия, Оңтүстік Корея, Канада, Жапония, Сингапур), орта (Ұлыбритания, АҚШ, Австарлия) және төмен деңгейі (Үндістан, Бразилия, ОАР, Нигерия).

Скандинавиялық Финляндия әлемдегі ең сауаттылығы жоғары мемлекет болып табылады. Бұл елді бағалау барысында, басқа сауаттылықтармен қатар, географиялық сауаттылық деңгейінің де – жоғары екені анықталған. Жоғарғы нәтижеге жетудің басты себебі – білім берудің соңғы технологияларын қолданып оқыту. PISA 2022 жылғы нәтижелеріне сәйкес финдік оқушылар өте жақсы білім көрсеткен. Аталған ел білім алушыларының сыни тұрғыдан ойлауы өте жоғарғы деңгейде [6].

Германия білім алушыларының көрсеткіші – 80%. Дегенмен, бұл елдің оқушылары соңғы PISA-2022 жарысында төмен нәтиже көрсетті. Нәтижеге әсер еткен басты себеп ретінде әлемді жайлаған COVID-19 жұқпалы ауыру пандемиясын атауға болады. 2018 жылғы нәтижемен салыстырғанда 2022 жылы барлық бағыт бойынша төмендеу байқалған [7]. Неміс оқушылары жаһандық мәселелерге байланысты сұрақтарға сенімді түрде жауап берген. Ал Оңтүстік Корея оқушылары – 85% оң нәтиже көрсетті. Аталған ел білім алушылары географиялық мәселелерге байланысты есептерден, басқа ел оқушыларына қарағанда үздік екені анықталды.

Канада тек табиғи ресурстарға ғана бай емес, білім беру деңгейі бойынша да көш ілгері. Канада тұрғындары арасында географиялық сауаттылық деңгейі халықаралық зерттеулер мен сауалнамаларда әртүрлі нәтижелер көрсетеді. Зерттеу нәтижелеріне сәйкес канадалықтар әлемдік картаны талдауды және өз елінің табиғи ерекшеліктерін өте жақсы біледі. Білім беру саласы қарыштап дамыған Жапонияда география пәні бастауыш сыныптан бастап оқытылады. Шығыс Азия елдеріне тән математикалық бағыт болғандықтан, география пәнінде кездесетін мәселелік есептерді оқушылар жақсы шығарады.

Сауаттылық деңгейі орташа елдердің негізгі тізімінде әлемдік сахнада ойып тұрып орын алатын ірі экономикалық державаларды айтуға болады. Америкалықтардың география пәнінен сауаттылық үлесі әдетте төмен – 70-75% аралығында. Бұл тенденцияның басты себебі соңғы National Geographic Society ұйымдастырған зерттеулер бойынша америкалықтардың географиялық түсініктер мен картаны қолдануда қиындықтарға тап болатыны анықталған. Жастар арасында 18-24 жас аралығындағылардың небәрі 20-25% ғана географиялық сауаттылық көрсеткіші бойынша жоғарғы деңгейге ие. Халықтың қоныстануы бойынша да географиялық сауаттылық деңгейі өзгереді: ауылдық жерлермен салыстырғанда қалалық деңгей жоғары [8].

Ұлыбританияда Geography Competency немесе география сауаттылығының деңгейін тексеретін зерттеулерге сәйкес, 15-24 жас аралығындағы британдықтардың сауаттылық үлесі біршама төмен, 20%-дан сәл асады. Жастар арасында географиялық ақпараттарды түсіну мен қолдану бойынша кедергілер туындайды.

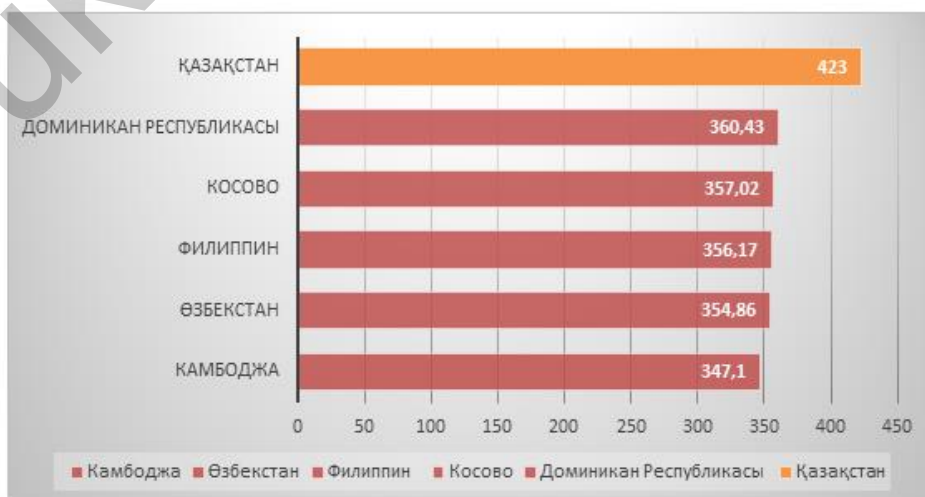
Австралияда халықтың сауаттылығы басты мәселе болып табылады. PISA тесті Австралиялықтардың білім сапасын жиі тексеріп тұрады. Басқа да зерттеулерге сүйенсек, Geography Competency зерттеулері бойынша Австралиядағы мектеп оқушыларының 10-15% ғана географиялық ақпараттарды түсінеді.

PISA – 2022 жылғы зерттеуі көрсеткендей, соңғы өткізілген тестілеу нәтижелері бойынша ғылыми – жаратылыстану бағытындағы көшбасшы мемлекеттерге Шығыс Азия елдерін жатқызуға болады. Басты себеп – аталған мемлекеттердің ғылым және білім салаларына баса көңіл аударуы. Ғылыми сауаттылық бойынша Сингапур, Жапония, Макао (Қытай), Қытайлық Тайбэй, Корея, Эстония, Гонконг (Қытай) және Канада – ең сапалы нәтиже беретін білім беру жүйелері болып табылады. Аталған тоғыз аумақтан басқа, 15 мемлекеттің білім беру жүйесі ЭЫДҰ-ның ғылымдағы орташа көрсеткішінен жоғары нәтиже берді. Орташа нәтиже – 485 балл. ЭЫДҰ құрамындағы елдердегі төрт оқушының үшеуі оқу және жаратылыстану сауаттылығы бойынша негізгі білімге қол жеткізді. 2018 жылғы PISA нәтижесі бойынша ЭЫДҰ елдері көрсеткішінде тек ғылыми-жаратылыстану бағыты ғана өзгеріссіз қалған. Төмендеу әсіресе Германияда, Исландияда, Нидерландыда, Норвегияда және Польшада айтарлықтай сезілген. Барлық зерттеу аймағында 2018-2022 жылдар аралығында тек төрт мемлекет өз нәтижесін жақсартты: Бруней, Камбоджа, Доминикан Республикасы және Қытайлық Тайбэй [9]. PISA-2022 нәтижесі бойынша ғылыми-жаратылыстану бағытында ең үздік нәтиже көрсеткен – Сингапур. Бұл елде білім беру жүйесі нақты бір жолға қойылған. Сондай-ақ, осы қатардағы Шығыс Азия мемлекеттері: Жапония, Макао, Тайвань, Корея Республикасы бұл тізімнің көшбасшылары (2-сурет). Көрші Ресейде мектеп оқушыларының нәтижесі жыл өткен сайын төмендеу үстінде. Мектептегі география оқу сағатының қысқаруы, маңыздылығының төмендеуі және практикалық маңызының толық түсіндірілмеуі қазіргі ресейлік білім беру саласының басты мәселесі болып отыр.

2-сурет. PISA-2022. Ғылыми-жаратылыстану бағыты бойынша жоғарғы деңгей көрсеткен мемлекеттер.

Ғылыми-жаратылыстану бағыты бойынша PISA-2022 зерттеулерінде төмен нәтиже көрсеткен мемлекеттер тізімінде көрсетілді (3-сурет). Тізімде экономикалық дамуы жағынан артта қалған және енді даму жолына түскен мемлекеттер жарияланған. Аталған мемлекеттер ішінде болып жатқан әлеуметтік теңсіздіктер, жемқорлық, соғыстар және геосаяси тұрақсыздық білім мен ғылым саласының төмен сатыларда орналасуына өз әсерін тигізеді. Әсіресе, Доминикан Республикасындағы кедейшілік пен ішкі қақтығыстар білім саласының дамуына өзіндік кедергілер келтіруде. Тізім соңына жайғасқан көрші Өзбекстанның соңғы жылдардағы экономикалық даму жолына түсуін көре отырып, білім саласын дамыту бойынша қабылданып жатқан өзгерістерінің ауқымдылығына қарай отырып, болашақта тізім бойынша жоғарлау үдерісін көруіміз бек мүмкін.

3-сурет. PISA-2022. Ғылыми-жаратылыстану бағыты бойынша төмен деңгей көрсеткен мемлекеттер.

Географиялық сауаттылығы төмен елдер экономикалық тұрақсыз, ішкі қақтығыс салдарынан және басқа да мәселелерді келтіруге бағытталады. Географиялық сауатсыз елдер денін Африка және Оңтүстік, Оңтүстік-Шығыс Азия елдерін жатқызсақ болады. 3-суретте көрсетілген мемлекеттерден бөлек, тестілеуге қатысуға мүмкіндігі жоқ мемлекеттерде тізімді толықтыруда. Нақты деректердің болмауы, аталған мемлекеттердің географиялық сауаттылығын қай деңгейде екенін анықтап бере алмайды.

Халық санының көп болуымен байланысты, әлеуметтік қоғамда өзіндік орны бар Үндістанда географиялық сауаттылық туралы нақты деректер көрсетілмеген. Мемлекеттің өзінде жалпы сауаттылықтың орта деңгейде екенін ескерсек, оның ішінде география саласына көңіл бөліну деңгейі аса төмен. Әлеуметтік теңсіздіктің болуы, кедей халықтың басым болуы сауаттылықтың төмендеуіне әкеледі. Білімнің қарапайым халық қолжетімсіз болуы осы мемлекеттегі сауатсыздық деңгейінің төмен болуына тағы бір нақты фактор бола алады. Үндістандағы географиялық білім деңгейі жалпы тұлғаның қоныстанған жеріне және инфрақұрылымға байланысты өзгеріп отырады.

Сондай-ақ, Бразилияда да халықтың географиялық білім деңгейі туралы деректер шектеулі. Бұл елдің ірі қалаларында Рио-де-Жанейро, Сан Паулу сияқты қалаларда сауаттылық деңгейі жоғары, алайда жағалаудан алыс жатқан елді мекендермен салыстырғанда аралары жер мен көктей.

Көптеген Африка елдеріне тән сауаттылық деңгейі Оңтүстік Африка Республикасына тән PISA тестілеу нәтижесі ОАР орташадан төмен деңгейге жатқызды. Оның себебі инфрақұрылымның ірі қалаларда ғана шоғырлануы және ауылдық жерлерде мүмкіншіліктің аз болуы.

Соңғы жылдары Қазақстанда географиялық сауаттылық деңгейі едәуір жақсарғанымен, көптеген проблемалар сақталуда. Білім беру жүйесінде география пәніне арналған бағдарламалар бар, бірақ кейбір аймақтарда бұл пәннің сапасы мен мазмұны әртүрлі болуы мүмкін. Еліміздің ірі қалаларында ғана цифрландыру процесі кеңінен жүргізілген. Яғни, шалғай жатқан елді-мекендерде жағдай нашар екенін білуімізге болады. Шалғай жатқан елді мекендердің көбісі ғаламторға тікелей қосылмаған, сондықтан біз бұл аймақтардың цифрландыруы біраз уақытқа дейін шешілмейтінін түсіне аламыз. Ұлан-ғайыр жерді толықтай игеріп, барлық Қазақстанды цифрландыруға көп уақыт кетеді. Қазақстанның географиялық ерекшеліктері мен табиғи ресурстары туралы білім беру өте маңызды, өйткені ол қоғамның экологиялық мәдениетін, экологиялық шаралары мен экономикалық даму бағыттарын түсінуге көмектеседі.

Қорытындылай келе, дүние жүзінде географиялық сауаттылықтың деңгейі әр елдің білім беру жүйесіне, қоғамның ақпаратқа деген сұранысына және жалпы экономикалық жағдайына байланысты. Егер мемлекеттің геосаяси жағдайы тұрақты болып, білім саласына қажетті қаржы бөлініп отырған жағдайда біздің ел басқа мемлекеттермен салыстырғанда көш ілгері жүретіні сөзсіз. Ал қарама-қайшы жағдайда, яғни әлем елдерінде жүріп жатқан соғыс әрекеттері мен саяси қақтығыстар, ол мемлекеттердегі қоғамдық білімнің дамуына қиындық тудырады және ел дамуын артта қалдыратыны анық. Сол себепті білім деңгейі бойынша дамыған және дамушы елдер арасындағы арақашықтық басым. Әр мемлекет жыл сайын өтетін географиялық білім деңгейін зерттеуде қолданылатын PISA сынды халықаралық білімді бағалау үдерісіне қатысу арқылы білім мен қоғам саласында жаңа бетбұрыс жасай алады. Географиялық сауаттылықтың жоғары деңгейі адамзаттың әлемді дұрыс түсінуіне және ғаламдық мәселелерді шешуде тиімді шешімдер қабылдауға көмектеседі. Біздің елімізде бұл мәселені шешу үшін білім беру саласында реформалар мен жаңа жүйелі, сапалы әдіс-тәсілдерді енгізу маңызды болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Елубаева П., Ташқын Е., Беркінбаева Г. Тұрақты даму үшін қазақстандық білім берудегі проблемаларды шешу (2023)
2. Международная программа по оценке образовательных достижений учащихся - Википедия
3. «География сабағында инновациялық әдістерді қолдану» // Білім айнасы газеті
4. Әбілова З., Садықова М. (2018). Географияны оқыту әдістемесі. Алматы: Білім баспасы.
5. UNESCO. (2016). Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. Paris: UNESCO Publishing.
6. Финляндия PISA зерттеуіндегі көшбасшылар қатарында (2019). Это Финляндия
7. Германия — Pisa–2022. MKRU Германия(2023)
8. National Geographic Society. (2018). *What the World Knows: National Geographic-Roper 2018 Survey of Geographic Literacy*. Washington, D.C.
9. PISA-2022. Результаты

ӨОЖ 374.1

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Кожина А.Б., №43 «Гүлдәурен» балабақшасы, Ақтөбе, Қазақстан
Абилхаирова Э.И., №43 «Гүлдәурен» балабақшасы, Ақтөбе, Қазақстан

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік «Білім» бағдарламасында тәрбие жүйесін жетілдіруге байланысты басты мақсат ретінде – «Қазақстандық патриотизм, азаматтық, ізгілік және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде»